

Осадча Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розпочата у лютому 2024 році широкомасштабна збройна агресія російської федерації призвела до впровадження особливого режиму воєнного стану, що є підставою встановлення окремих обмежень прав і свобод людини відповідно до статті 64 Конституції України. У зв'язку з чим належне регулювання усіх аспектів реалізації прав та свобод громадянина стало особливо актуальною конституційно-правовою проблемою.

Здатність держави забезпечувати максимально ефективний захист людських прав та свобод в умовах війни є показником високого рівня розвитку суспільства, значимості демократичних устоїв та визнання громадян найвищою цінністю. Однак наявні механізми та загальновизнані принципи реалізації прав людини в умовах воєнного стану вимагають ґрунтовного теоретичного дослідження.

Основна мета впровадження обмежень окремих прав та свобод – це захист охоронюваних законом суспільних відносин, конституційного ладу держави та підтримка її обороноздатності. Відповідно до статті 1 Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як «особливий правовий режим, що вводиться на території України або її окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки для державної незалежності або територіальної цілісності, і передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і місцевим органам влади необхідних повноважень для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, а також для усунення загроз державній незалежності та територіальній цілісності». [1]

Водночас такий режим передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Громадяни воюючої держави під впливом соціально-політичних факторів та інформаційної кампанії ворога формують власні судження щодо дій як уряду своєї держави, так і держави-агресора, що часто ґрунтується на особистих переконаннях чи спостереженнях, котрі можуть не збігатися з військовою стратегією та не відповідати вимогам загальнонаціональної безпеки. Це обґрунтовує необхідність тимчасового обмеження деяких прав громадян, що водночас повинно відбуватися в межах правового поля та не спричиняти порушення основних прав і свобод, гарантованих Конституцією України.

Найбільшої актуальності із впровадженням режиму воєнного стану набуло питання обмеження свободи пересування. Право на свободу пересування є фундаментальною складовою особистої свободи людини, необхідною для задоволення її потреб, і обмеження такого права часто тягне за собою позбавлення й деяких інших суміжних прав. [2, с. 59]

Статтею 13 Загальної Декларації прав людини визначено, що кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах будь-якої держави, а також, що кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну. Ця стаття не передбачає конкретних підстав для обмеження права на свободу пересування, однак у пункті 2 статті 29 Декларації, яка стосується усіх гарантованих цим актом прав і свобод, передбачено, що допускаються тільки такі обмеження прав і свобод людини, які «встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і добробуту в демократичному суспільстві». [3]

Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що основними умовами правомірності відступу від зобов'язань у сфері захисту прав та свобод є наявність війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, і яка повинна фактично існувати або бути неминучою, а також у випадку, якщо звичайні обмеження, допустимі Конвенцією, є недостатніми. [4]

Окрім того заходи, що вживаються, не повинні виходити за межі, яких вимагає становище, і суперечити іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом. Суд за власною ініціативою може розглядати наявність невідповідності між відступом від зобов'язань та іншими зобов'язаннями держави згідно з міжнародним правом. [5, с. 220]

В Україні юридичними підставами для обмеження свободи пересування виступають зокрема Закони України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про військовий обов'язок і військову службу», постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України», постанова Кабінету Міністрів від 29 грудня 2021 р. № 1455 «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху

транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» тощо.

24 лютого 2022 року, у день, коли було впроваджено військовий стан на території України, було призупинено можливість виїзду чоловіків віком від 18 до 60 років за межі державного кордону України, про що було повідомлено Державною прикордонною службою України. Таке рішення обґрунтоване необхідністю збереження мобілізаційного ресурсу всередині країни для забезпечення обороноздатності держави.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» передбачена можливість встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду громадян, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, на території України або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан.

Отже, заходи щодо обмеження свободи пересування громадян були втілені із дотриманням визначеного законодавством порядку. Водночас суспільна увага була прикута не лише до ухваленого рішення, а й до категорії чоловіків, для яких можливість виїзду закордон залишилась не обмеженою.

Особи чоловічої статі, яким дозволено перетинати кордон можуть бути умовно поділені на осіб, що не підлягають мобілізації за станом здоров'я, осіб на яких законодавством покладений обов'язок здійснювати догляд за недієздатними громадянами, осіб, що реалізують своє право на навчання за кордоном, осіб, чия трудова діяльність безпосередньо пов'язана із перетином кордону та інші категорії, яким надане відповідне право згідно з Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57.

Окрім того, 26 серпня 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив зміни до зазначеної постанови, знизивши вікове обмеження щодо виїзду з 18 років до 23 з метою надати українцям ширших можливостей для навчання, стажування та легального працевлаштування за кордоном. [6]

Таким чином, впровадження воєнного стану в Україні створило об'єктивну необхідність тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод людини, зокрема свободи пересування. Такі обмеження мають на меті забезпечення національної безпеки та підтримання обороноздатності держави, що відповідає положенням Конституції України і нормам міжнародного права.

Аналіз законодавчої бази свідчить про те, що обмеження свободи пересування в період воєнного стану здійснюється на законних підставах, у визначеному порядку та за наявності реальної загрози. Водночас такі обмеження повинні бути пропорційними, обґрунтованими та не мають призводити до порушення невід'ємних прав та свобод громадян.

Важливим аспектом також є співвідношення між публічними інтересами держави та приватними інтересами особи. Передбачені законодавством винятки із загального обмеження пересування для окремих категорій громадян свідчать

про прагнення держави дотримуватися індивідуального підходу і враховувати соціально-культурні потреби населення навіть в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Марущак А. Обмеження права на пересування в умовах військового стану: практика в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 58–63.
3. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/conv#Text.
5. Міхневич Л. В. Правомірність обмеження права на свободу пересування в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Т. 1, № 82. С. 215–222.
6. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Каб. Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF/conv#n248>.

Пешкова Анастасія Вячеславівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Інституту заочного та
дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВА ЛЮДИНИ: МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Запровадження воєнного стану як особливого правового режиму є об'єктивною реакцією держави на збройну агресію та загрозу національній безпеці. Водночас в умовах демократичної правової держави застосування надзвичайних заходів не може виходити за межі допустимого обмеження прав і свобод людини, що зумовлює актуальність дослідження співвідношення